

Nəbi XƏZRİ - 100

XƏZRİ KÜLƏYİNİ TƏXƏLLÜSÜNDƏ ƏBƏDİLƏŞDİRƏN GÖRKƏMLİ LİRİK...

Vüqar ƏHMƏD,
AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat
Institutunun Mətbuat
tarixi və publisistika şöbəsinin
müdiri,
filologiya elmləri doktoru, professor.

(Əvvəli ötən sayımızda)

Azərbaycan xalqının qəhrəmanlığı salnaməsinə bir ad da əlavə olundu- Salatın adı! Həmin qəhrəmanlar həmişə sənətdə əbədiləşiblər. Sonra bu cəngavərlər əfsanəşiblər, nağıllaşiblər. Ya da bu qəhrəmanlar, əksinə nağıllardan, əfsanələrdən gəliblər. Vaxt gələcək, Salatın da əfsanələşəcək, nağıllaşacaq, yenidən ədəbiyyatda bədiiləşəcək, şeirləşəcək, nağıllaşacaq:

Sanki məğrur-məğrur
Bir humay quşu,
Gəldi nağıllardan,
əfsanələrdən...

Qarabağın narahat günlərində kişilərin ürək eləyib getmədiyi Qarabağ yollarında Salatının ayaqları "qəbar bağlamışdı". "Ata, Qarabağa gedirəm yənə" - deyərək nə valideynlərə qulaq asdın, nə də cüyərparan Ceyhuna. Vətən uğrunda şəhid oldun:

Orda ölüm də var,
Orda qan da var.
Getməsəm, qələmim,
Qəlbim də sınar.

Nəbi Xəzrinin poemasında Dünya da ağlayır, ağı deyir. Ana da fəryad qoparır, ata da, külək də, torpaq da, çinar da. Şair Hidayətin sözləri ilə desək: "Çinar zəngin və çoxsahəli Nəbi Xəzri poemasında bütöv Azərbaycanın özüdür, vüqarıdır, ucalığıdır".

Rekviyemdə "Ceyhunun yuxusu"nda təsvir olunan Canavar yırtıcı xarakterli ilə Salatına qıyan qatıl və onu yetirən xalqa nifrətin bədii ümumiləşməsi, düşmənin obrazının poetik əksidir.

"İgid ölür, adı qalar, müxənnətin nəyi qalar". Bu il əvvəl şəhid olmuş qəhrəman qardaşlarının yanına getdi Salatın. Bir ad da əlavə olundu igid şəhidlər siyahısına:

Bakıda qan axdı,
Bir sənə övvəl,
İgidlər mərd durdu,
Axır nəfəsdə.
Çiyində şəhidlər
Daşıyan gözəl
Bir gün özü getdi
Çiyinlər üstə.

Bu misralar kitabın üz qabığında epigraf kimi müəllifin öz xətti ilə verilməlidir. Kitabda Salatınla bağlı şəkillərin verilməsini xüsusi qeyd etmək lazımdır. Fotolar ağı-poemaları oxucu üçün əyanilikə bədiiliyi, poetik bədii düşüncəni vəhdət halına salır. Fotolar bədii əsərin sənədli xroniki material kimi təsdiqini aydınlaşdırır.

İlk dəfə Ulu Dədəm Qorqudu səhnədə "canlandırılan", dramaturgiyada obrazlaşdırılan Nəbi Xəzri bu poemada Qorqud surətini yaradır. Dədəm Qorqud poemada Burla xatuna-Salatına rəhmət oxuyur.

Ömrünün müdriklik çağını yaşayan xalq şairi Nəbi Xəzrinin "Salatın"ı şəhid bacımızın ruhuna, qəhrəmanlığımıza layiq yüksək sənət nümunəsi, qəm çalarlı bir mərsiyədir. Xalqın azadlığı, torpağı uğrunda şəhid olmuş qəhrəman haqqında möhtəşəm bir dastandır, bu ağı-poema. Biz inanırıq ki, bu əsər həm indiki, həm də gələcək nəsillərin dilinin əzbəri olacaqdır.

Sonra Nəbi Xəzri Həzrət Məhəmməd (s.ə.s) Peyğəmbər əfəndimizə həsr etdiyi poemanı tamamladı və kitab kimi çap etdirdi. Peyğəmbər haqqında poemamızda səhv etməmiş, ilk poema idi.

MƏHƏMMƏD PEYĞƏMBƏRİN POETİK OBRAZI

Bismillahir-rəhmani rəhim, Ulu Peyğəmbərimiz, İslamın banisi, müqəddəs Məhəmməd Əleyhissalamın həyat və fəaliyyətinin, pak əməllərinin dünya ədəbiyyatında əks etdirən bir sıra əsərlər yaranmışdır. Bu yaxınlarda xalq şairi Nəbi Xəzrinin "Azərbaycan müəllimi" qozetində (1,3,8,10 aprel, 1992-ci il) çap olunan və ekranda müəllifin öz ifasında səslənən "Peyğəmbər" poeması da diqqəti cəlb edir.

Bələ hər dərin tarixi mövzuya müraciət müəllifdən, doğrudan da, böyük məsuliyyət tələb edir. Vaxtilə "xoşbəxt" sovet xalqlarının atası Lenin haqqında əsər yazmaq məsuliyyət hesab olunurdu. Bu məsuliyyəti özünə götürənlər isə "qabaqçılı sovet şairi" hesab olunurdular. Bəlkə də, bu yerdə dindar oxucu möni qınayacaq ki, müqayisə yerinə düşmür, bələ ifa-

ləyən, həyat və mübarizə eşqini öldürmək məqsədi izləyən şeir növü kimi qələmə vermişlər. XIX əsr Azərbaycan mərsiyə ədəbiyyatı son illərəcən tədqiq olunmamış və çapdan kənar qalmışdır. Nəbi Xəzri öz poemasında bu "məhbub" şeir növündən istifadə etmişdir. Qələmə aldığı mərsiyə janrın tələblərinə bir o qədər cavab verməyə də, ifadə tərzini baxımından müasir səslənir.

Poemada Həzrət Əli sayca çox olmayan misralarla, epitet zənginliyi ilə inam və müqəddəslik rəmzi, eləcə də İslama dayaq, "Allah şairi" olan bədii obraz kimi göz önündə canlanır:

...Əli yad qəlbinə vuran qılıncı,
Gözlərə sancılan oldu dünyada,
Böyük zəfərlərə Əli yol açdı,
Kafiri yandırıb yaxdı dünyada.

Peyğəmbərin vəsfinə həsr olunan əsərdə Məhəmmədin İslamda, dinin təşəkkülündə və inşasında xidməti süjetin mərkəzi xəttini təşkil edir.

Allah hər bir insanın adı namı, səcdəgahı, gözə görünməz bir ilahi varlığıdır. Həyatda inamsız yaşamaqlar, deyirlər. Inamsız yaşamaq elə ölümə bərabərdir. Uca Allahın bütün müsəlman dünyası üçün elçisi Məhəmməddir:

Əşit səsimizi sən, ya Məhəmməd,
Tək qadır Allahdan, tək sənənd mədəd!
Şair inamınd Peyğəmbər həqiqəti, əbədili duyur,
bəşərin, təbiətin, kainatın, kürreyi- ərzin varlığı qədr ulu Peyğəmbərin əbədiyyətinin daxili inam gücünə poetik hökmünü verir:

Nə qədər başə var, Məhəmməd də var...

Poemanın son fəslə "Müraciət" də müəllif Peyğəmbərə xitabən onun əməlləri və dövrü ilə bizim bu günümüzi müqayisə edir. Yaşadığımız son yeddi onillikdə bədbəxtlik və əsarətdə ölmür ürməyimizin, haram bataqlığına düşməyimizin səbəbini inamsızlıqda görür. Manqurtlaşmaya yvarlanma təhlükəsinə etiraz kimi səslənən əsərdə yetmiş illik dövr və quruluşun insanı alqaldan xüsusiyyətləri ilə üzleşirik. Şair Peyğəmbəri köməyə çağırır, ona xalqın xoşbəxtliyi naminə müraciət edərək kömək əli uzatmasını arzular. Eyni zamanda, xalqımızın müqəddəs Peyğəmbərimizə böyük məhəbbətini və onun qəbrini ziyarətə tələsələrin arzu və duyğularını bələ ifadə edir:

Cahan dəyişdikcə öz təməlindən,
Qədim Mədinəyə yollar uzanır.
Odlar diyarından, Azər elindən-
Qəbrini qucmağa qollar uzanır.
Sevimli xalq sairimiz Nəbi Xəzrinin "Peyğəmbər" poeması-bu saflıq hekayəti ədəbiyyat mücrümüzə yeni töhfədir.

1995-ci ildə atam dünyasını dəyişdi. Qohum-aqraba, dostlar, elm və sənət adamları hüsr məclisinə gəlmişdilər. Heç yadımdan çıxmır, Nəbi müəllim salona daxil olanda hamı ayağa qalxdı. Şahidi oldum ki, xalq üçün ən nüfuzlu şəxsiyyət ŞAIR-dir. Nəbi Xəzri bu hörməti qazanmışdı- o da var...

1997-ci ildə Yazıçılar Qurultayında Nəbi müəllimlə görüşdüm, fasilədə, foyədə. Yaxınlaşdım. Üzündən öpməyə qoymadı, itələdi. Dedi: "Etibarsızsan, heç olmasa, hərdən zəng vur". Qolların geri büküb güc gəldim, üzündən öpdüm. Gözü doldu, tez yumşaldı. Bədii bağrına məni, öpdü: "Bilirəm, səni çox istəyirəm, ay vəfasız". Üz istədim. Ondən lekşikönüm üçün bir söz də öyrəndim. Bir bakılımla mənimlə tanış edəndə demişdi: "Bakılımdır", - deyirdi "Öz abşeronlumuzdur".

Nəbi Xəzri dünyasını dəyişəndə 39 dərəcə qızdırdıma ilə xəstə yattım. Nəbi müəllimdən bir neçə ay sonra dünyasını dəyişən əziz anam dedi: "Dur iynə vur, get yasa, Nəbi Xəzri ölüb, ruhundan və Arzudan ayıbdır". Getdim, ruhu şad olsun!

10 il öncə Arzu möni Xırdalanda Mədəniyyət Evində keçirilən 90 illiyinə dəvət etdi. Söhrab Tahir, Nahid Hacızadə ilə yanaşı olmuşdum. Söhrab Tahir elə təsirli çıxış etdi ki, hamımız ağladığ. Çıxışını bu söz birləşməsi epitetlə tamamladı: "Nəbi Xəzri dünya liriki idi..."

də işləmək ən azı günahdır. "Allah şeytana lənət eləsin", - deyib tanrıdan günahını əfv etməsini diləyirəm.

Xalq şairi Nəbi Xəzri lirik- psixoloji üslubun epik gedişində dünya müsəlmanlarının Peyğəmbəri, Allahın elçisi Məhəmməd Əleyhissəlam haqqında qiymətli bir əsər yaratmışdır. "Saflıq hekayəti"nin ilk fəslə "Ulduz pillələrlə Ay endi yerə" adlanır. Ayın nurani əlamətləri Allahın elçisini ünvanlayır.

Ayın duru- Peyğəmbərin nuru:
Nurlu pillələrlə dönür ulduzlar,
Ulduz pillələrlə Ay enir yerə.

70 illik yasaq və qadağa əsarətinin sonunda manqurtlaşmaya bədii etiraz kimi səslənən hekayətdə Ayın yerə enməsi özümlüyün özümlüyə kənarından baxması təsiri, bağışlayır. Ay hər şeyi deyir, yenidən ulduz pillələrlə asımaya qayıdır. "Ay" eyni zamanda müsəlman-türk dünyasının bədii simvoldur.

Əsər boyu lirik deyimlər arasında şair Peyğəmbərə, İslamla bağlı bu hadisələri nəql eləyir: Peyğəmbərə ağ olmayın!", "Həzrəti Xədicə ilk müsəlmandır", "Hər canlının öz ruzusu var", "Zəm-zəm mübarək sudur", "Bürküllü yay günündə", "Həm də Qaşqa atın qisası", "Xidəti qızcığaz", "Verimli əl-xeyirli əl".

Mərsiyəni indiyə qədər ədəbiyyatşünaslıqda mürtece, idealist mahiyyətli, zəhmətkeşlərin şüurunə zöhər-